

Концептуальний простір референтів метафор КРИЗИ (на матеріалі англомовного газетного дискурсу)

Роботу виконано на кафедрі теорії та практики перекладу англійської мови ХНУ ім. В. Н. Каразіна

У статті встановлюється концептуальний простір референтів метафор КРИЗИ, актуалізованих у сучасному англомовному газетному дискурсі. Ключовими доменами є ПОЛІТИКА (парцели ВНУТРІШНЯ і ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА), ЕКОНОМІКА та ФІНАНСИ (парцели ВИРОБНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ, БАНКИ, ФІСКАЛЬНІ ОРГАНИ тощо). Парцели містять референтні концепти УРЯД і НАСЕЛЕННЯ, ТОРГОВЦІ та СПОЖИВАЧІ, РОБОТОДАВЦІ й ПРАЦІВНИКИ тощо, відносини між якими й визначає поняттєвий зміст потенційних референтів метафор КРИЗИ.

Ключові слова: метафора, концептуальний референт, концептуальний корелят, англомовний газетний дискурс.

Салтевская М. Ю. Концептуальное пространство референтов метафор КРИЗИСА (на материале англоязычного газетного дискурса). В статье устанавливается концептуальное пространство референтов метафор КРИЗИСА, актуализированных в современном англоязычном газетном дискурсе. Ключевыми доменами являются ПОЛИТИКА (парцеллы ВНУТРЕННЯЯ ПОЛИТИКА и ВНЕШНЯЯ ПОЛИТИКА) и ЭКОНОМИКА и ФИНАНСЫ (парцеллы ПРОИЗВОДСТВО, ТОРГОВЛЯ, БАНКИ, ФИСКАЛЬНЫЕ ОРГАНЫ и т. п.). Парцеллы включают референтные концепты типа ПРАВИТЕЛЬСТВО и НАСЕЛЕНИЕ, ТОРГОВЦЫ и ПОТРЕБИТЕЛИ, РАБОТОДАТЕЛИ и РАБОТАЮЩИЕ, отношения между которыми и определяют понятийное содержание потенциальных референтов метафор КРИЗИСА.

Ключевые слова: метафора, концептуальный референт, концептуальный коррелят, англоязычный газетный дискурс.

Saltevska M. Y. Conceptual Space of Referents of the CRISIS Metaphors (in the Contemporary English Newspaper Discourse). The article discovers the conceptual space of referents of the CRISIS metaphors, actualised in the contemporary English newspaper discourse. The key domains include POLICY (parcels DOMESTIC POLICY and FOREIGN POLICY) and ECONOMY and FINANCE (parcels PRODUCTION, TRADE, BANKS, FISCAL ORGANS etc.). The parcels include referent concepts of the type GOVERNMENT and POPULATION, TRADERS and CONSUMERS, EMPLOYERS and EMPLOYEES). The relations between the concepts determine the notional content of the potential referents of the CRISIS metaphors.

Key words: metaphor, conceptual referent, conceptual correlate, evaluation, English newspaper discourse.

Постановка наукової проблеми та її значення. Теорія концептуальної метафори [4–8] трактує її як когнітивний феномен, який забезпечує мовленнєво-розумову діяльність людини, слугує інструментом пізнання.

Суть концептуальної метафори полягає у взаємодії двох сутностей: одну потрібно назвати, з іншої береться ім'я для називання. Такими сутностями є і концепти, і концептуальні домени [8, 1]. Домен тлумачиться як концептуальна структура, що слугує контекстом (фоном) для виділення (профілювання) концепту [1, 4; 3, 2]. При цьому домени і концепти є конститuentами складно організованої ієрархії: для позначення усього аналізованого концептуального простору вживається термін “концептосфера”, інформаційний вузол у межах концептосфери є “доменом”, вузол у межах домену – “парцела”, а конститuent парцели, що позначається одиницею мови, – “концептом” [2, 5].

Концепт або концептуальний домен, що ідентифікується за допомогою метафори, називають цільовим концептом/доменом (*target concept/domain*) або концептуальним референтом (*conceptual referent*), а концепт або концептуальний домен, який залучається для уподібнення, називають вихідним концептом/доменом (*source concept/domain*) або концептуальним корелятом (*conceptual correlate*) [7, 203].

Результати інтерпретаційного аналізу дискурсивних фрагментів, які містять референта лексеми *crisis*, що є іменем концепту КРИЗИСА, специфікують сфери людського досвіду, у яких може

простежуватися криза, а саме: економіка, зовнішня політика, банківська справа тощо. Тим самим уточнюється набір концептуальних референтів цільових доменів, що потенційно становлять поняттєве підґрунтя для реалізації метафор КРИЗИ.

Мета статті – установа поняттєвого змісту референтів імені концепту CRISIS/КРИЗА, лексеми *crisis*, які потенційно становлять простір концептуальних референтів метафор КРИЗИ.

Актуальність дослідження зумовлена і значущістю об'єкта аналізу – концепту CRISIS/КРИЗА – у життєдіяльності сучасного англомовного соціуму, і застосуванням новітніх когнітивно-дискурсивних методик, що дають змогу виявити поняттєвий зміст референта *crisis*, актуалізований у сучасному англомовному газетному дискурсі.

Об'єктом аналізу є концептуальні референти метафор КРИЗИ, а **предметом** – лінгвальні засоби їх реалізації в сучасному англомовному газетному дискурсі.

Попри статус міждисциплінарного об'єкта аналізу концепту КРИЗА, його метафорична інтерпретація ще не була об'єктом комплексного лінгвістичного дослідження в когнітивно-дискурсивному ракурсі, що визначає **новизну** роботи.

Матеріалом дослідження є 2000 фрагментів сучасного англомовного газетного дискурсу, які містять лексеми *crisis*.

У результаті аналізу виявлено ключові домени, які репрезентують концептуальних референтів CRISIS/КРИЗА: ПОЛІТИКА й ЕКОНОМІКА і ФІНАНСИ.

Домен ПОЛІТИКА містить парцели ВНУТРІШНЯ та ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА. Парцела ВНУТРІШНЯ ПОЛІТИКА охоплює такі базові концепти, як ПОЛІТИКИ (УРЯД і ОПОЗИЦІЯ) й НАСЕЛЕННЯ (ВИБОРЦІ), а ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА – ПОЛІТИКИ (УРЯДИ РІЗНИХ КРАЇН СВІТУ) і НАСЕЛЕННЯ РІЗНИХ КРАЇН СВІТУ.

У контексті дискурсу зазначені концепти репрезентують актантів різних референтних ситуацій, у межах яких їм приписують різні ознаки, дії, відношення, що є підставами для тлумачення предметного змісту концептуального референта CRISIS/КРИЗА.

У межах парцели ВНУТРІШНЯ ПОЛІТИКА поняттєвий зміст концептуального референта POLITICAL CRISIS/ПОЛІТИЧНА КРИЗА конкретизується, насамперед, як “відсутність згоди між політиками”. Цей зміст, зазвичай, виводиться на основі аналізу не лише пропозицій висловлень, а й пресупозицій. Наприклад:

(1) *If the government doesn't agree to a general election in February, the opposition parties have each threatened to mount no-confidence motions. While the leaders of the opposition want the current political crisis to come to a close, four Fianna Fail lawmakers are nimbly campaigning for the party's top job* (Wall Street Journal, Jan 24, 2011).

У референтній ситуації, відображеній фрагментом (1), містяться такі актанти, як УРЯД (*government*) і ОПОЗИЦІЯ (*opposition parties*), між яким існують суперечності щодо призначення дати майбутніх виборів: якщо уряд не погодиться провести загальні вибори в лютому, опозиція погрожує висловити недовіру уряду. Такий стан речей названо поточною політичною кризою (*the current political crisis*). Отож, змістове наповнення референта POLITICAL CRISIS/ПОЛІТИЧНА КРИЗА тут експлікується висловленнями фрагмента й виводиться на основі їх пропозиційного змісту.

(2) *Romanian government collapses: “The president succeeded in triggering a political crisis.” The Democratic-Liberal Party could now try and cobble together a new coalition in an effort to keep the reforms on line, but with it having few friends in parliament and widespread opposition in the country to its planned austerity measures this could prove beyond its capabilities* (Telegraph, Oct 1, 2009).

У фрагменті (2) йдеться про падіння угорського уряду через невдалі дії президента, що спровокували кризу й неможливість досягнення згоди між президентом (*president*) й чисельною опозицією (*widespread opposition*) і створення коаліції для проведення реформ (*try and cobble together a new coalition in an effort to keep the reforms*). Відтак поняттєвий зміст концептуального референта CRISIS/КРИЗА виводиться на основі пропозиційного змісту висловлень фрагмента і визначається як “відсутність згоди між політиками”.

У парцелі ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА поняттєвий зміст концептуального референта INTERNATIONAL CRISIS/ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНА КРИЗА визначається як “відсутність згоди між урядами різних країн”.

Повсякденне визначення терміна *international crisis* формулюється як “відсутність згоди між урядами різних країн, що може стати/стає причиною воєнного конфлікту” [a sequence of interactions between the governments of two or more sovereign states in severe conflict, short of actual war, but involving the perception of a dangerously high probability of war [Wikipedia] – перебіг взаємоспрямованих дій між урядами двох або більше незалежних країн у стані суворого конфлікту, близького до військового, усвідомлення небезпечно високої вірогідності війни].

У дискурсі цей зміст здебільшого виводиться не лише на основі пропозицій висловлень, а й, насамперед, пресупозицій. Наприклад:

(3) *PARIS – Secretary of State Hillary Rodham Clinton pledged Saturday that the United States would strongly support the international military action to halt Libyan leader Moammar Gaddafi’s attacks on rebels, but she made clear that Washington would not be in the lead. Clinton said French warplanes began flying over Libya on Saturday while she was meeting with 21 other world leaders in the French capital to discuss the crisis in the North African nation* (Washington Post, Mar 19, 2011).

У контексті (3) Х. Клінтон називає міжнародні воєнні дії (*international military action*), зокрема нальоти французьких повітряних сил (*French warplanes began flying over Libya on Saturday*), що здійснювались проти Лівії для урегулювання конфлікту між М. Каддафі та повстанцями, північно африканською кризою (*the crisis in the North African nation*). Відтак у ситуації задіяні такі актанти, як УРЯД ЛІВІЇ і ОПОЗИЦІЯ УРЯДУ, УРЯДИ ІНШИХ КРАЇН (США, ФРАНЦІЇ).

Із пропозиційного змісту висловлення виводиться інференція про те, що міжнародна політична криза є результатом негативної (близької до військового конфлікту) реакції провідних держав світу на розбрат у Лівії. У пресупозиціях висловлень міститься інформація про невдоволеність Франції і США політикою Каддафі, яка й стала справжньою причиною міжнародної політичної кризи. У поняттєвий зміст референта INTERNATIONAL CRISIS/ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНА КРИЗА входить також інформація про те, що причиною такої кризи може стати конфлікт між різними політичними силами всередині держави, який створює привід для негативної зовнішньої реакції. Поняттєвий зміст референта INTERNATIONAL CRISIS/ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНА КРИЗА уточнюється як “відсутність згоди між урядами різних країн (зазвичай, спровокована незгодою між політичними силами всередині однієї з країн), що може стати/стає причиною воєнного конфлікту”.

Як свідчить аналіз фрагментів дискурсу, що актуалізують концепт CRISIS/КРИЗА, прямим результатом політичної кризи є так звана гуманітарна криза – *humanitarian crisis or disaster* [an event or series of events which represents a critical threat to the health, safety, security or wellbeing of a community or larger group of people, usually over a wide areas. Armed conflicts, epidemics, famine, natural disasters and other major emergencies may all involve or lead to a humanitarian crisis [Wikipedia] – подія або серія подій, які становлять критичну загрозу здоров’ю, безпеці, добробуту суспільної групи звичайно на великій території. Збройні конфлікти, епідемії, голод, природні катастрофи й інші надзвичайні події можуть передбачати або приводити до гуманітарної кризи].

У досліджуваному дискурсі референтні ситуації, що об’єктивують поняттєвий зміст концептуального референта HUMANITARIAN CRISIS/ГУМАНІТАРНА КРИЗА, окрім актантів УРЯД і ОПОЗИЦІЯ та УРЯДИ РІЗНИХ КРАЇН, включають актант НАСЕЛЕННЯ. Зазвичай, ці актанти поміщаються в контекст збройних конфліктів. Наприклад:

(4) *Pope Benedict XVI issued an urgent appeal Sunday to military and political leaders to consider the safety of Libyan civilians and ensure they have access to emergency aid in his first comments on the U.S.-led military assault on Libya. Two weeks ago, Benedict lamented the deaths and humanitarian crisis caused by the fighting between Moammar Gadhafi’s forces and rebels* (Associated Press, March 20, 2011).

Приклад репрезентує звернення Папи Бенедикта XVI до військових і політичних лідерів світу з проханням забезпечити безпеку мирного населення у військовій атаці на Лівію, розгорнутій під керівництвом США. Він висловлює тривогу з приводу смертей та гуманітарної кризи, що розвернулася у країні внаслідок розбрату між Каддафі й бунтівниками.

Отож, поняттєвий зміст концептуального референта HUMANITARIAN CRISIS/ГУМАНІТАРНА КРИЗА визначається як “критичний стан мирного населення країни, яка потерпає від міжнародного та внутрішнього військового конфлікту”.

Як свідчить аналіз фрагментів досліджуваного дискурсу, практично неможливо розмежувати домени ЕКОНОМІКА і ФІНАНСИ, оскільки вони відбивають тісно переплетені процеси й містять фактично однаковий набір концептів у різних парцелах. У домені ЕКОНОМІКА і ФІНАНСИ поняттєвий зміст концептуального референта CRISIS/КРИЗА тлумачиться насамперед у межах парцел ВИРОБНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ, БАНКИ, ФІСКАЛЬНІ ОРГАНИ, які включають такі концепти, як РОБОТОДАВЦІ і ПРАЦЮЮЧІ, БАНКИ і КЛІЄНТИ БАНКІВ, ФІСКАЛЬНІ ОРГАНИ і ПЛАТНИКИ ПОДАТКІВ, ТОРГОВЦІ і СПОЖИВАЧІ тощо, різноманітні відношення між якими й визначають поняттєвий зміст концептуального референта CRISIS/КРИЗА в економічній і фінансовій сферах. Наприклад:

(5) *“Ever more people are denied food because prices are stubbornly high, because purchasing power has fallen due to the economic crisis, or because rains have failed and reserve stocks of grain have been eaten,” he said (Guardian, Sep 30, 2009).*

У контексті (5) експліцитно представлений актант СПОЖИВАЧІ (*people*) й імпліцитно – ТОРГОВЦІ (через згадування про високі ціни – *prices are stubbornly high*). Зміст референта ECONOMIC CRISIS/ЕКОНОМІЧНА КРИЗА зводиться до інфляції, тобто високих цін при падінні купівельної спроможності споживачів (*purchasing power has fallen*). Цей зміст виводиться на основі аналізу пропозиційного змісту висловлення.

(6) *Dear arms industry, Congratulations! At this time of economic crisis, when everyone is tightening their belts and reducing expenditure because of the monetary meltdown, you're the one industry that's still expanding (Guardian, Sep 30, 2009).*

У прикладі (6) референт ECONOMIC CRISIS/ЕКОНОМІЧНА КРИЗА теж визначається на основі пропозиційного змісту висловлення: йдеться про те, що у період економічної кризи споживачі вимушені економити (букв. затягують паски – *everyone is tightening their belts and reducing expenditure*) через інфляцію, яка метафорично уподібнена процесу танення снігу (*meltdown*): купівельна спроможність тане, як сніг.

Отож поняттєвий зміст референта ECONOMIC CRISIS/ЕКОНОМІЧНА КРИЗА формулюється як “інфляція”, хоча зрозуміло, що інфляція є наслідком більш глибоких економічних процесів. У повсякденному визначенні терміна *economic crisis* у Вікіпедії він пояснюється в рубриці *financial crisis* через такі поняття, як *recession* та *depression* [negative GDP growth lasting for two or more quarters is called a recession. An especially prolonged recession may be called a depression; since these phenomena affect more than the financial system they are not usually considered financial crises as such though there are clearly links between the two [Wikipedia] – негативний показник росту валового продукту на душу населення протягом двох або більше кварталів називається рецесією. Затяжна рецесія називається депресією; оскільки ці явища впливають не лише на фінансову систему, вони звичайно не вважаються власне фінансовою кризою, хоча тісно пов’язані з нею].

Власне фінансова криза (*financial crisis*) у контексті досліджуваного дискурсу пов’язується насамперед із банкрутством банків:

(7) *By early 2008, RBS Royal Bank of Scotland had grown into the biggest company in the world, measured by the size of its assets. Then came the financial crisis: those assets turned toxic, RBS announced the largest loss in British history and was bailed out and effectively taken over by the British government last October (Financial Times Oct 3, 2009).*

У (7) поняттєвий зміст референта FINANCIAL CRISIS/ФІНАНСОВА КРИЗА “банкрутство банків” виводиться із пропозиційного змісту висловлення на прикладі *Royal Bank of Scotland*, про який повідомляється, що під час фінансової кризи він потерпів найбільші в історії Британії збитки і збанкрутував.

(8) *The nation's large banks have made major progress rebuilding capital levels that had been depleted during the financial crisis, the Federal Reserve said Friday, as it gave many of the firms the green light to pay dividends to their shareholders. The banks added more than \$300 billion in common equity, the most basic form of capital, from 2008 to 2010, the Fed said. This gave the firms a greater cushion against future losses than they had during the financial crisis (Washington Post, Mar 18, 2011).*

У (8) фінансова криза також пов’язується зі збитками, а саме втратою банками капіталів і неспроможністю виплачувати дивіденди. Ця інференція виводиться із пресупозиційного змісту

фрагменту: ідеться про те, що після кризи Федеральний Резерв дозволив банкам розпочати виплати дивідендів. Отже, під час кризи у них не було такої можливості.

Повсякденне визначення *financial crisis* фактично збігається з висновками, зробленими на основі аналізу дискурсу [a variety of situations in which some financial institutions or assets suddenly lose a large part of their value. Financial crises directly result in a loss of paper wealth, they do not directly result in changes in the real economy unless a recession or depression follows [Wikipedia] – розмаїття ситуацій, у яких фінансові інституції або активи втрачають велику частку ціни. Фінансові кризи призводять до інфляції, вони не спричиняють прямих змін у реальній економіці, якщо за не супроводжуються рецесією або депресією].

Доволі близьким за змістом до референтів словосполучень *economic crisis* та *financial crisis* є референт *banking crisis*:

(9) *Most notably, an ongoing banking crisis has kept investors wary about the health of European banks, the amounts that already indebted governments may spend to keep local financial institutions afloat and whether existing bank and government bondholders may see the value of their investments trimmed* (Washington Post, Mar 24, 2011).

У наведеному прикладі поняттєвий зміст концептуального референта BANKING CRISIS/БАНКІВСЬКА КРИЗА виводиться на основі пропозиції висловлення, де йдеться про те, що в період банківської кризи, коли уряди перебувають у стані заборгованості й не в змозі фінансово підтримувати банки, інвестори задумуються над тим, чи є банки й їх акціонери спроможними виконати свої зобов'язання і чи не понесуть вони збитків. Звідси інференція, що поняттєвий зміст референта BANKING CRISIS/БАНКІВСЬКА КРИЗА зводиться до ситуації, близької до банкрутства банків.

У повсякденному визначенні термін *banking crisis* тлумачиться як [financial crisis that affects banking activity; systematic banking crisis is one where all or almost all of the banking capital in a country is wiped out; the resulting chain of bankruptcies can cause a long economic recession [Wikipedia] – фінансова криза, що спричиняє вплив на діяльність банків; системна банківська криза настає, коли весь чи майже весь банківський капітал у країні зникає; низка банкрутств, що виникає в результаті, може спричинити економічну рецесію].

Отож, поняттєвий зміст референта BANKING CRISIS/БАНКІВСЬКА КРИЗА фактично збігається зі змістом референта FINANCIAL CRISIS/ФІНАНСОВА КРИЗА й формулюється як “банкрутство банків”.

Окремим виявом економічно-фінансової кризи є фіскальна криза (*fiscal crisis*):

(10) *The figures, published today in NIESR's latest assessment of the British economy, underline the fiscal crisis facing Britain as a direct result of the financial and economic crisis. The Treasury has had to contend with a sudden collapse in tax revenues from City firms and struggling businesses, alongside a sharp increase in the cost of benefits for the rising ranks of the unemployed* (Telegraph, Jul 22, 2009).

Ситуація, відображена прикладом (10), охоплює таких актантів, як ФІСКАЛЬНІ ОРГАНИ (актант імплікується словосполученням *tax revenues* – податки на прибуток) і ПЛАТНИКИ ПОДАТКІВ (*tax revenues from City firms and struggling businesses*). Зміст референта словосполучення *fiscal crisis* описується як крах податкової системи через втрати у виплатах платників податків й одночасне зростання виплат на безробітних, кількість яких різко збільшується. До того ж, експлікується, що фіскальна криза є прямим наслідком фінансової й економічної кризи.

Повсякденне визначення терміна *fiscal crisis* [inability of the state to raise enough tax revenue to pay for its programme [Wikipedia] – нездатність держави (уряду) зібрати достатньо податків для реалізації своєї програми] уточнює зміст концептуального референта FISCAL CRISIS/ФІСКАЛЬНА КРИЗА, установлений на основі аналізу дискурсу.

Висновки. Підсумовуючи викладені вище результати аналізу, поняттєвий зміст концептуального референта ECONOMIC CRISIS/ЕКОНОМІЧНА КРИЗА визначаємо як “негативний показник росту валового продукту на душу населення, що спричиняє інфляцію, банкрутство або порушення нормальної роботи банківської, фіскальної системи”.

Отже, проведений аналіз дав змогу встановити поняттєвий зміст референтів імені концепту CRISIS/КРИЗА, лексеми *crisis* як потенційних концептуальних референтів метафор КРИЗИ.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у встановленні концептуального простору корелятив метафор КРИЗИ.

Література

1. Жаботинская С. А. Модели репрезентации знаний в контексте различных школ когнитивной лингвистики: интегративный подход / С. А. Жаботинская // Вісн. Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – 2009(а). – № 848 – С. 3–10.
2. Жаботинская С. А. Ономазиологические модели и событийные схемы / С. А. Жаботинская // Вісн. Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – 2009(б). – № 837 – С. 3–14.
3. Clausner T. C. Domains and image schemas / T. C. Clausner, W. Croft // Cognitive Linguistics. – 1999. – Vol. 9, № 2. – P. 1–31.
4. Grady J. Foundations of meaning: Primary metaphors and primary scenes: PhD dissertation / J. Grady. – Berkley : Un-ty of California, 1997. – 180 p.
5. Kövečses Z. American *friendship* and the scope of metaphor / Z. Kövečses // Cognitive Linguistics. – 1995. – Vol. 6, № 4. – P. 23–45.
6. Lakoff G. Women, fire and other dangerous things. What categories reveal about mind / G. Lakoff. – Chicago; L. : Univ. of Chicago Press, 1987. – 614 p.
7. Lakoff G. The Contemporary Theory of Metaphor / G. Lakoff // Metaphor and Thought / ed. A. Ortony. – Cambridge : CUP, 1993. – P. 202–251.
8. Lakoff G. Metaphors We Live by / G. Lakoff, M. Johnson. – Chicago : Chicago Univ. Press, 1980. – 242 p.
9. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : Ru.wikipedia.org/wiki

Статтю подано до редколегії
16.03.2011 р.